GÜNEY KAFKASYA'DA NORMALLEŞME GİRİŞİMLERİ, OLASILIKLAR VE RİSKLER

Turgut Kerem TUNCEL

Analist

Tüm dünyayla birlikte Türkiye kamuoyunun da dikkati ikinci ayı da geride kalan Rusya-Ukrayna savaşına yoğunlaşmış durumda. Geniş Karadeniz bölgesinde süregitmekte olan diğer iki önemli siyasi süreç ise gösterilen dikkat anlamında daha geri planda kalmış bulunuyor. Bunlar, Türkiye-Ermenistan ve Azerbaycan-Ermenistan normalleşme süreçleri. Kuşkusuz bu iki sürecin varacakları sonuçlar, esas özneleri olan üç devletin yani Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistanın yanında, Geniş Karadeniz bölgesi ve Avrasya coğrafyası açısından da çok önemli olacak. Tam da bu nedenle hem Kolektif Batının (ABD ve AB) hem de Rusyanın, bu iki süreçle yakından ilgilenmekte olduğu ve kendi perspektif ve çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalıştıkları gözlemlenmekte.

Türkiye-Ermenistan ve Azerbaycan Ermenistan normalleşme süreçleri ilk bakışta birbirinden ayrı iki farklı süreç gibi gözüküyor. Analitik olarak da bunları bu şekilde incelemek mümkün. Diğer yandan, bu iki sürecin birbirleriyle ilişkisinin farkında olmak gerekiyor. Sonuçta, Türkiye-Ermenistan ve Azerbaycan Ermenistan normalleşme süreçlerini, birbirine paralel süreçler olarak değerlendirmek ve bu şekilde yürütmek daha doğru bir kavrayış ve yaklaşım olacaktır.

Türkiye açısından bakıldığında, Türkiye-Ermenistan normalleşmesinin, ancak ikili ilişkiler çerçevesini aşan bölgesel bir boyutta sonuç vermesi durumunda önemli ve faydalı olacağı söylenebilir. Bunu açmak gerekirse, Ermenistanla normalleşme tek başına Türkiye için ne siyasi ne de ekonomik olarak yüksek öncelikli bir konu değildir. Türkiye için Ermenistanla normalleşme, Güney Kafkasyada istikrar ve barışın sağlanması sayesinde bölgesel ve küresel ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişimini ve bunları mümkün kılacak altyapının geliştirilmesini önleyen bir engelin ortadan kaldırılması anlamında önemlidir. Bir başka deyişle, Türkiye için Ermenistanla normalleşme ancak küresel ölçekli doğu-batı ve kuzey-güney ekonomik ve ticari bağlantılar perspektifi

Benzer bir durum, Azerbaycan-Ermenistan normalleşme süreci kapsamında Azerbaycan için de geçerlidir. Elbette, eski Dağlık Karabağ bölgesinin yeniden Bakünün egemenliği altına girmesiyle toprak bütünlüğünün tesis edilmesi ve bunun sonucunda Ermenistanla kalıcı barışın sağlanması Azerbaycan için öncelikli bir hedeftir. Bunun yanında, daha geniş ve stratejik bir perspektif açısından Ermenistanla normalleşme, Bakünün son yıllarda geliştirmiş olduğu ve bu doğrultuda pek çok yatırım yaptığı bölgesel ve küresel ulaşım ve enerji merkezi olma stratejisi kapsamında önemli bir aşamadır. Ermenistanla normalleşme ve Güney Kafkasyada istikrar ve barış, Bakünün bu stratejisi bağlamında önemlidir. Bu anlamıyla, Türkiye ve Azerbaycanın perspektifleri örtüşmektedir. Dolayısıyla iki ülkenin eş güdümlü politikalar yürütmesi mantıklı olabilecek bir yaklaşımdır.

Türkiye ve Azerbaycan için geçerli olan şeyler, aslında Ermenistan için de, hem de daha fazlasıyla, geçerlidir. Ermenistanın, Türkiye ve Azerbaycana karşı otuz yıldır sürdürdüğü düşmanca tutum bu ülkeye ziyadesiyle pahalıya patlamıştır. Bu tutumun bir sonucu olarak Ermenistan bölgede izole olmuş ve ekonomik gelişimine büyük katkı yapacak pek çok çok-taraflı bölgesel altyapı projesinden dışlanmıştır. Bunun bir sonucu olarak Ermenistan, Rusyanın fiili bir uydusu haline gelmiştir. Erivana Batı başkentlerinin gösterdiği ilgi ve bunlar arasında siyasi flörtleşmeyi andıran ilişki bu gerçeği değiştirememektedir. Buna ek olarak, özellikle Azerbaycan ile normalleşme, Ermenistan için bir güvenlik meselesidir. 2020 sonbaharında yaşanan savaş bunu açıkça göstermiştir. Tüm bunlar dikkate alındığında, Türkiye ve Azerbaycan ile normalleşme Ermenistan açısından gerçek anlamda bağımsızlığını muhafaza ve güvenliğini sağlamanın yanında bölgesel ekonomik iş birliklerinin tarafı olarak ekonomik ilerleme ve refahını sağlaması için gereklidir. Ermenistanda ekonomik zorluklar nedeniyle otuz yıldır yaşanan dışarıya göç olgusu ve buna bağlı nüfus sorunu dikkate alındığında, bölgesel ekonomik projelere dâhil olma sayesinde sağlanacak ekonomik ilerleme ve refahın, bazı Ermeni aydınların da tartıştığı üzere, Ermenistanın ulusal güvenlik meselelerinden biri olan dışarıya göç konusunda da ülkeyi rahatlatacağı düşünülebilir.

2020 sonbaharında Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan savaş çok sayıda insani □□□ Ermenistan için ayrıca ekonomik - kayba neden oldu. Bu arzu edilmeyen ancak savaşın doğası gereği kaçınılmaz olan neticeye rağmen, daha geniş ve uzun vadeli bir perspektiften bakıldığında 2020 Karabağ Savaşının sonucunun bölgede istikrar ve barışın sağlanması için bir imkân ortaya çıkardığı da söylenmelidir. Zira, savaşta yaşadığı büyük yenilgi Ermenistan için, otuz yıldan beri Ermeni siyasi ve kültürel elitinin inşa ettiği bir takım irrasyonel mitlerin sorgulanması ve içine düşülen hayalperestlikten sıyrılarak

Türkiye-Ermenistan ve Azerbaycan-Ermenistan Normalleşme Sürecinde Gelinen Aşamalar

Türk ve Ermeni tarafları arasında normalleşme görüşmelerinin üçüncüsü, 14 Ocak Moskova ve 24 Şubat Viyanadaki görüşmelerin ardından, 3 Mayısta Viyanada gerçekleştirildi. İlk iki görüşmenin ardından olduğu gibi, Türk ve Ermeni dış işleri bakanlıkları görüşmeye dair kısa ve birbirinin aynı açıklamalar yayımladırlar. Bu açıklamalarda tam normalleşme hedefi teyit edilirken, sürecin ön şartsız olarak yürütüleceği bir kez daha vurgulandı.

Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki süreçte ise 6 Nisan 2022 Brükselde Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan ve Avrupa (Birliği) Konseyi Başkanı Charles Michel arasında gerçekleştirilen görüşmeden sonra, 25 Nisanda, Azerbaycan ve Ermenistanın normalleşme için önemli ve dahası gerekli bir adım olan sınır delimitasyonu için oluşturulacak ortak komisyonun yapısı hakkında anlaşmaya vardıkları duyuruldu (bu komisyonun oluşturulacağı, 6 Nisan toplantısından sonra Michel tarafından duyurulmuştu). Sonrasında, 2 Mayısta, AB Güney Kafkasya ve Gürcistan Krizi Özel temsilcisi Toivo Klaar, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Hikmet Haciyev ve Ermenistan Güvenlik Konseyi Sekreteri Armen Grigoryan Brükselde bir görüşme gerçekleştirdi. Ancak, 4 Mayıs itibariyle, görüşmenin içeriğine dair bir açıklama yapılmadı.

Bu gelişmeler, hem Türkiye-Ermenistan hem de Azerbaycan-Ermenistan hattında resmi düzeyde olumlu gelişmelerin yaşandığına işaret ediyor olabilir. Ancak, dikkat çeken bazı oldukça düşündürücü gelişmelerin söz konusu olduğunun da belirtilmesi gerekiyor.

1 Mayıstan bu yana Ermenistanda, Azerbaycan-Ermenistan normalleşme sürecine karşı büyük çaplı sokak gösterileri yapılıyor. 3 Mayıs itibariyle, 250ye yakın kişinin gözaltına alındığına dair haberler basına yansımış durumda. Göstericiler, eski Dağlık Karabağ bölgesinin Azerbaycanın bir parçası olarak kabul edilmesinin söz konusu olamayacağını, bunu kabul etmenin ihanetle eş anlamlı olduğunu söylüyor ve Paşinyan hükümetini devirmek için halka çağrıda bulunuyorlar. Göstericilerin lideri konumunda olan kişi Ermenistan parlamentosunun sözcü vekili ve muhalefet lideri olan Ermeni Devrimci Federasyonu-Taşnaksutyunun Ermenistan Yüksek Konseyi Başkanı Ishkhan Saghatelian. Hatırlatmak gerekirse, 28 Aralık 2021de

Taşnaksutyun, Paşinyan hükümetine karşı açıkça ayaklanma çağrısında bulunmuştu. Örgüt bundan sonra da bu yöndeki söylem ve kışkırtmalarını sürdürmüştü. Sokak gösterilerinin başlamasından bir gün önce, 30 Nisanda, Ermenistan Ulusal Güvenlik Servisinin, ülkede büyük çaplı kargaşa tehdidine yönelik bir uyarıda bulunması, Ermenistan hükümetinin gösterilerden dolayı duyduğu endişeye işaret ediyor.

Ermenistanda yaşanan bu gelişmeler, sadece Azerbaycan-Ermenistan değil Türkiye-Ermenistan normalleşme sürecinin de Ermeni tarafından baltalanma ihtimaline işaret ediyor. Dolayısıyla, içinde bulunduğumuz süreçlerin çok da arzu edildiği biçimde ilerlemediği söylenebilir. Aslında yaşanan bu gelişmeler özellikle 1990lı yılların sonları olmak üzere 2010u yıllara kadar geçen süre zarfında Karabağ sorununun çözümüne yönelik bazı önemli adımların Ermeni tarafından kaynaklanan sorunlar nedeniyle boşa çıkmış olduğunu hatırlatıyor. Türkiye ve Ermenistan arasındaki 2009 Zürih Protokolleri sürecinin bir sonuca ulaşmamasında da hem Ermenistan hem de Ermeni diasporasının önemli bir sorumluluğu vardı. Bu durum, Türkiye ve Ermenistan arasındaki sürecin geleceği hakkında mutlak bir iyimserliği zorlaştırırken, orta vadede Azerbaycan ve Ermenistan arasında bir üçüncü savaş olasılığını akla getiriyor.

Üçüncü aktörlerin de birbirine paralel iki sürecin- yani Türkiye-Ermenistan ve Azerbaycan-Ermenistan normalleşme süreçlerinin - sağlıklı yürütülmesi konusunda bazen olumlu bazen de olumsuz tavırlar sergilediğini görüyoruz. Rusya, Azerbaycan-Ermenistan normalleşmesini söylemsel düzeyde destekliyor. Hatta, bu sürece rehberlik etme iddiasında olduğu görülüyor. Bunlara rağmen Rusyanın bir takım politikaları, bu ülkenin konuya dair samimiyeti hakkında şüphe yaratıyor. Örneğin, Rusyanın Dağlık Karabağ bölgesindeki Ermeni liderler ile oldukça yakın bir ilişkide olduğu görülüyor. Bölgede bulunan Rus barış gücünün burada Ermeni silahlı kuvvetlerinin bulunmasına hatta farklı noktalarda askeri tahkimat yapmalarına göz yumduklarına dair haberler ortaya çıkıyor (örn. bkz. https://axar.az/news/gundem/643177.html?fbclid=IwAR2cO8JHxxK-90WSQBcGgXCYmdM5g_co6UOxIouxyiH7ykiNERzR5kosG-Q
). Rusyanın bu ve benzeri tutumları Karabağlı Ermeni liderlerini, Ermenistan ve diasporadaki radikal gruplarla birlikte, Paşinyan hükümetine karşı ve normalleşme sürecini baltalamaya yönelik provokatif tavırlar sergileme yönünde cesaretlendirebilecek bir neden.

Diğer yandan, Kolektif Batının Güney Kafkasyada gelişmekte olan süreçlerden belli ölçülerde endişe duyduğu da anlaşılıyor. Bu endişe Batının kendisini bölgede dışlanmış hissetmesinin bir sonucu. Batının bölgede etki sahibi bir aktör olarak kalma isteği, Avrupa (Birliği) Konseyi Başkanı Charles Michelin Azerbaycan ve Ermenistan arasında arabuluculuk rolü oynamaya çalışması örneğinde olduğu gibi, normalleşme girişimlerine olumlu katkı yapma konusunda harekete geçmesine neden olsa da diğer yandan, Rusya ile olan stratejik mücadelesi çerçevesinde, bir risk de oluşturuyor.

Son olarak, Türkiye-Ermenistan normalleşmesi bağlamında 24 Nisanda ABD Başkanı Joe Bidenın Ermeni soykırımı hakkında yaptığı ve geçen seneki açıklamasından çok daha rahatsız edici bir içeriğe sahip olan açıklamanın da hiç de yardımcı olmadığının vurgulanması yerinde olacaktır. Bidenın bu açıklamayı hangi sebeple yaptığı konusunda ancak fikir yürütülebiliriz. İç politik hesaplar veya Türkiyeye karşı aldığı tutumu vurgulamak akla gelen bazı olası sebepler. Ancak kesin olan, bu ve benzeri hareketlerin siyaseten yalnızca Türkiye-Ermenistan normalleşmesine karşı olan radikal kesimlerin işine yaradığıdır. Meselenin bu yönü, Ermenistanda birkaç gündür devam eden gösteriler bağlamında daha da önem kazanmaktadır. Öyle görülmektedir ki bu konuda Biden, daha önceki senelerin aksine bu sene 1915 Olayları hakkında herhangi bir açıklama yapmayan Fransız mevkidaşı Emanuel Macron kadar bile sağduyulu olamamıştır yâda farklı bir amacın peşindedir.

* *Görsel: Daily Sabah*

Yazar Hakkında :

Dr. Turgut Kerem Tuncel, Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde (Ankara) kıdemli analisttir. Avrasya jeopolitiği, Geniş Karadeniz Bölgesi, Güney Kafkasya, Karabağ ihtilafı ve Türk-Ermeni ilişkileri hakkında çalışmalar yürütmektedir.

Atıfta bulunmak için: TUNCEL, Turgut Kerem. 2026. "GÜNEY KAFKASYA'DA NORMALLEŞME GİRİŞİMLERİ, OLASILIKLAR VE RİSKLER." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2022 / 26. Mayıs 05. Erişim Kasım 08, 2026. https://www.avimbulten.org/tr/Yorum/GUNEY-KAFKASYA-DA-NORMALLESME-GIRISIMLERI-OLASILIKLAR-VE-RISKLER

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır